

УДК 316

ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МОЛОДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Коваль Н.І.*Магістранта факультету суспільних наук
Ужгородський національний університет*

В статье раскрыты особенности политической культуры молодежи Закарпатской области и определены основные факторы, детерминирующие ее. При этом автор использует результаты собственных прикладных исследований.

The article exposed the political culture of youth Transcarpathian region and the main factors that determinate. The author uses the results of own applied research.

В статті розкрито особливості політичної культури молоді Закарпатської області та визначено основні фактори, що її детермінують. При цьому автор використовує результати власних прикладних досліджень.

Ключові слова: політична культура, молодь, політичні цінності.

Актуальність дослідження. Молоде покоління визначає тип політичної поведінки майбутнього дорослого члена суспільства, його погляди, орієнтації та цінності. Тому, на нашу думку, слід більше уваги звертати на формування політичної культури молоді. Вивчення проблеми формування політичної культури молоді в українському суспільстві, що трансформується, обґрунтовується тим, що вибір шляху розвитку країни лягає на плечі молодішої генерації. Вивчення даної проблеми актуальне як в науковому, так і в політичному сенсі. У науковому контексті аналіз формування політичної культури молоді дозволяє виявити закономірності розвитку політичної культури, спрогнозувати подальший перебіг подій, з'ясувати особливості політичної культури молодих людей. До того ж це дає змогу скласти уявлення про подальшу політичну культуру населення Закарпаття загалом.

З політичної точки зору важливо з'ясувати внутрішні та зовнішні фактори формування політичної культури, визначити критерії прояву політичної культури в молоді. Це дозволить чітко уявити перспективи розвитку політичної культури закарпатської молоді.

Мета роботи полягає в дослідженні особливостей та факторів формування політичної культури закарпатської молоді.

У контексті цієї мети авторка ставить перед собою наступні **завдання**: охарактеризувати основні теоретико-методологічні засади дослідження політичної культури; встановити внутрішні фактори формування політичної культури молодих людей Закарпатської області; з'ясувати зовнішні фактори формування політичної культури молоді; узагальнити результати прикладного дослідження (полінгу) політичної культури молоді.

Ступінь наукового вивчення проблеми. Відомо, що теорія політичної

культури сформувалася у другій половині ХХ ст. завдяки працям американських дослідників Г.Алмонда та С.Верби. Вчені окреслили коло цієї проблематики та дослідили типологію і функції політичної культури. Поєднання їхніх ідей дає можливість визначити політичну культуру як домінуючі вірування, настанови, цінності, ідеали, почуття, оцінки політичної системи країни та своєї ролі в цій системі [1]. Спроби комплексного аналізу проблеми формування політичної культури сучасної молоді знаходимо в працях М.Білик, І. Білоконя, М. Дроздової, А. Карнаух, Т. Поснової, С. Оленича, Н. Пробийголови та Н. Дембицької. Вагомий внесок в розвиток цієї проблематики зробила А.Карнаух, яка обґрунтувала основні проблеми становлення політичної культури молоді в умовах демократизації сучасного українського суспільства, визначила та розробила зміст політичного виховання студентської молоді у вищих навчальних закладах [3].

Основна частина. Поняття «політична культура» запровадив у ХVІІІ ст. видатний німецький мислитель І. Гердер. Інтенсивні й систематичні дослідження політичної культури розпочалися в 1960-х роках з публікацією американського вченого Г. Алмонда. Пізніше, багато вчених за допомогою поняття «політична культура» намагалися відповісти на складні питання політичної реальності. Тут слід згадати, зокрема, С. Вербу, Л. Пая, В. Розенбаума, І. Інглхарта та інших. Для багатьох з них поняття політична культура стало характерологічним символом узагальненої характеристики всіх суб'єктивних і психологічних аспектів політики, основним стержнем, від якого в подальшому різні теорії відштовхувалися і поглиблювали власні напрямки досліджень.

У праці «Громадянська культура» (1963) Г. Алмонд разом із С. Вербою, виходять із розрізнення двох рівнів аналізу політичної системи – інституційного та ціннісного. Саме останній вони пов'язали з політичною культурою, яку визначали як специфічні форми орієнтації людини та реальну політичну систему конкретного суспільства та власну політичну діяльність. Систематизовані погляди Г. Алмонда та С. Верби дають можливість визначити політичну культуру як домінуючі вірування (переконання), настанови, цінності, ідеали, почуття, оцінки політичної системи країни та своєї ролі в цій системі [1].

Л. Даймонд звертається до категорії «цінності» як такої, що визначає бажану сутність людського існування, а також до відтворених через неї бажаних цінностей та форм дій, акцентує увагу на взаємопов'язаності політичної культури та культури в цілому.

У свою чергу, американський вчений В. Розенбаум у рамках концепції політичної культури запропонував таку систему орієнтацій щодо політичної системи: орієнтація стосовно інститутів державного управління, орієнтація стосовно «інших» у політичній системі, орієнтація стосовно власної політичної діяльності. Він також наводить операційні характеристики політико-культурних орієнтацій, що дозволяє використовувати їх для конкретного аналізу політичної практики.

На сьогодні в політології сформувалися різні підходи до дослідження проблем політичної культури. М. Сковайс дає явлення про основні теоретичні напрямки у цій царині. Головним критерієм для розподілу він визначив можливий каузальний (причинний) вплив політичної культури.

За структурою політична культура є поєднанням політичної свідомості та політичних знань, які, у свою чергу, мають власну структуру та особливості. Політична культура виконує важливі функції в політичному житті суспільства, має істотний вплив на формування і функціонування політичної організації суспільства, відносини між громадянами і владою, політичну поведінку людей.

Українські науковці активно звернулися до вивчення політичної культури вже на початку 1990-х років. Зокрема, здійснене вченими Інституту соціології НАН України, дослідження спиралося на розуміння політичної культури як сукупності поглядів, переконань, орієнтацій та зразків поведінки, що визначають ставлення людей до політичної сфери життя суспільства, рівень і спрямованість їх політичної активності [4].

У травні 2010 року авторкою було проведено опитування представників закарпатської молоді. Метою прикладного дослідження стало виділення основних факторів формування політичної культури в умовах трансформації українського суспільства на прикладі Закарпатської області.

Анкетний метод опитування був обраний враховуючи його пізнавальні можливості. Серія анкетних питань забезпечує збір кількісної інформації для реалізації мети дослідження.

Генеральна сукупність (N) даного дослідження склала 30% населення області, тобто близько 360 тисяч молодих осіб. За віковою квотою було визначено 4 групи молоді, а саме: 1) молодь 14-19 років – 28%; 2) молодь 20-24 років – 25%; 3) молодь 25-29 років – 24%; 4) молодь 30-35 років – 23%. Вікова структура опитаних в дослідженні відображає загальнообласну.

Відзначимо, що у формуванні нової системи цінностей і норм, демократичної спрямованості політичної свідомості молоді зростає роль засобів масової інформації (ЗМІ). Мас-медіа сьогодні набувають навіть більшого значення, ніж державна молодіжна політика, оскільки остання відчужена від основної маси суспільства. Ця тенденція загальносвітового масштабу властива й сучасній закарпатській молоді.

Через проблеми, що існують нині в українському інформаційному просторі, ЗМІ досить часто займають неконструктивну позицію, не тільки не сприяючи процесам інтеграції суспільства, а й, навпаки, сприяючи своєю інформаційною політикою деструктивним тенденціям. Усе це створює істотні ускладнення в процесі політичної соціалізації молоді.

Значний вплив на політичну свідомість молодих людей має тип економічних відносин, що склався. На даному етапі розвитку, ми можемо говорити про роль ринкового типу економіки. Вплив економіки не може не позначитися на політичній активності молодих людей, що безумовно є складовою формування політичної культури молодої людини. Соціальна активність молоді формується з умов життєдіяльності. Мотивами політичної активності для багатьох є стабільність професійного становища, гарантії соціального статусу та його зростання, задовільні прибутки та умови праці.

Торкаючись питання ролі держави, як одного з факторів впливу, треба зазначити, що держава є ще й суб'єктом політичної комунікації. Наприклад, у радянській державі комунікативна сфера впливу на молодь було опанована досить ґрунтовно. Будинки політичної просвіти, партійні та

комсомольські школи, курси, вечірні університети марксизму-ленінізму, лекторії, семінари, гуртки, збори слугували місцями, де влада спостерігала за індивідами та намагалася її формувати [2, с. 168].

На думку авторки роботи, владі час зрозуміти, що потрібно формувати демократичну політичну освіту в країні. Для того щоб молоді люди цінували власні права, захищали та дотримувалися ідей свободи, краще необхідно поширення знань про суспільство у якому живе молода людина, державні інститути, участь в громадському житті. Громадська освіта повинна звільнити молоду людину від нерішучості, нездатності відчувати свою суспільну значимість.

Державна молодіжна політика в Україні пережила зміни два рази: при отриманні незалежності і вже безпосередньо в межах оновленого виду внутрішньої політики країни. Відбулася відмова від політики патерналізму по відношенню до молоді як соціальної групи населення країни. З'явилися нові структури, що займалися молодіжною проблематикою, сформувалася нова нормативна база для роботи з молоддю.

Фактор масової культури теж є досить впливовим, оскільки під його впливом знаходиться велика частина молоді.

Потрібно враховувати, що молодь яку ми досліджуємо в нашій роботі пройшла певний трансформаційний процес, який звичайно, на неї вплинув. Тут постає проблема мотивації, заохочення до участі в політичному житті. Але у кожній молодій людині в процесі залучення до політичного життя своє мірило цінностей.

На нашу думку, важливим фактором формування політичної культури в молоді є наявність національної ідеї та національного міфу. Ми вважаємо, що саме національний міф спроможний об'єднати сучасну молодь. Але на даний час, як не важко це визнавати, в українській молоді немає стійкого національного міфу. Історію переписують при кожній владі. Підручники пишуться про політиків, а не про події важливі для українського суспільства. Плюндрують навіть ту історію, яку наочно пам'ятає українська молодь.

Ми погоджуємося, що особливо яскраво про себе заявила молодь в період подій Помаранчевої революції, де вона виступила активним гравцем в ухваленні політичних рішень.

У вказаному прикладному дослідженні ми виділили такі критерії проявів політичної культури у молоді:

I. Критерій політичної свідомості:

1) політична компетентність: інтерес до політичних подій, можливості впливу на

політичне життя країни, інформаційні джерела отримання політичної інформації, політичні знання, політичні вподобання;

2) політичні цінності: життєві пріоритети, ступінь прийняття (чи неприйняття) свого українського громадянства;

3) політична ідентифікація: відчуття причетності до нації, держави, міста, району;

4) політична довіра: ступінь довіри до інститутів влади.

II. Критерій політичної активності:

1) участь у діяльності партій, рухів, організацій;

2) електоральна поведінка: участь у виборах, фактори політичних вподобань;

3) протестна активність: участь у підписанні листів і петицій, мітингах і демонстраціях, страйках, насильницьких діях.

Кожний критерій проявів політичної культури у молоді ми розбили на ряд індикаторів, за якими здійснили аналіз.

Відповіді респондентів демонструють, що молодь намагається бути в курсі подій, які відбуваються в країні (57% опитаних), але досить високим залишається й рівень байдужості (15% респондентів не цікавляться зовсім політичним життям та 15% цікавляться, коли їх це стосується безпосередньо). Тільки 4% опитаних респондентів беруть активну участь в політичному житті країни. Слід зазначити, що активну участь у політичному житті бере молодь у віці 20 – 24 років. Найменше, політичним життям країни цікавляться молоді люди віком 14 – 19 років – 28% респондентів. Можливо це пов'язано з тим, що ці особи здебільшого не є виборцями.

У результаті проведеного дослідження ми можемо констатувати, що 54% респондентів вважають, що вони жодним чином не можуть впливати на політичне життя країни. 41% респондентів вважають, що вони могли б вплинути на політичне життя, якби це було безпосередньо пов'язано з ними. 5% опитаних з упевненістю стверджують, що вони впливають на політичне життя в країні. Найбільш оптимістично налаштованими виявилися дві вікові групи (14 – 19 років та 30 – 35 років). Найбільш песимістично налаштованими є представники вікової категорії 20 – 24 роки.

Варто зазначити, що при утворенні нової сім'ї можливі певні зміни в політичній культурі особи, тому слід враховувати обмін цінностей, світоглядів, збільшення відповідальності, вплив певних соціально-економічних факторів.

Найпопулярнішим джерелом отримання політичної інформації для молоді є ЗМІ (44% респонденти перші уявлення про

політику отримали із ЗМІ), 37% – у сім'ї, 13% – у навчальному закладі, 3% – від друзів та 3% – від однолітків. Цікавим є розгляд даного питання в віковому розрізі. Дві вікові групи (25 – 29 та 30 – 35 років) перші уявлення отримали у сім'ї, а переважний відсоток 20 – 24 річних із ЗМІ. Отже, можна говорити про потужний вплив ЗМІ на формування політичної культури української молоді, зокрема на прикладі молоді Закарпатської області.

Політичні вподобання опитаних нами респондентів формуються під впливом соціально-економічних умов (32% опитаних), в 24% – під впливом найближчого оточення, 17% – зі ЗМІ, 15% – під впливом діяльності політичних партій, 12% – під впливом політичного лідера.

Щодо соціально-економічного фактора, то вплив економіки не може не позначитися на політичній активності молодих людей, що безумовно є складовою політичної культури суспільства.

Якщо брати до уваги діяльність політичних партій та політичних лідерів, як фактор впливу на формування політичних вподобань молоді, то молодь бере до уваги безпосередню діяльність політичних партій та лідера. Якщо проаналізувати вплив політичного лідера на формування політичних вподобань у віковому розрізі, то найбільший відсоток респондентів, які обрали даний варіант відповіді припадає на респондентів із вікової групи 20–24 роки, тобто переважно студентів вищих навчальних закладів. Тому, авторка роботи, для доведення своїх припущень про двозначність позитиву від отриманих даних, звертає увагу на погляди М. Хоменко, яка зазначає, що існує незначна кореляція між уявленнями студентської молоді про реальних політиків та явленнями про «ідеального» політичного лідера. У свідомості сучасних студентів існують, головним чином, негативні соціальні стереотипи, які стосуються як реальних політичних керівників, так і окремих типів політиків [5, с.51].

Варто відзначити, що 50% респондентів обмежують свою роль у політичному процесі сучасного голосування на виборчих дільницях.

Визначивши основні процеси прояву політичної культури, ми можемо систематизувати та узагальнити отримані результати. Авторка роботи зазначає, що молодь є специфічною спільнотою, її суттєві характеристики, на відміну від представників старших вікових груп, знаходяться у стані формування та становлення.

Результати прикладного дослідження дають змогу окреслити перспективи подальших теоретичних та практичних розробок. Йдеться про можливі соціологічні

дослідження динаміки формування політичної культури молоді, визначення особливостей проявів політичної культури у різних вікових, статевих, регіональних, професійних групах. Дане прикладне дослідження тільки відкриває перспективи для більш детального аналізу регіональних особливостей та факторів формування політичної культури молоді.

Визначення основних факторів та критеріїв формування політичної культури є важливим для аналізу того, яким чином суб'єкти та агенти політичної соціалізації впливають на молоду людину, є однією з головних умов отримання об'єктивної інформації щодо політичної культури молоді, особливостей її формування та розвитку.

Література

1. Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии [Електронний ресурс] / Г.Алмонд, С.Верба // Российский Университет Дружбы Народов. Система федеральных образовательных порталов. – Режим доступа : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/81534>.
2. Галактіонова І.В. Фактори впливу на формування політичної культури молоді України, 90-ті роки / Ірина Володимирівна Галактіонова // Політична культура : теорія, проблема, перспективи. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2004 – С. 162 – 177.
3. Карнаух А. Громадянська освіта як засіб формування політичної культури молоді / Анна Карнаух // Політичний менеджмент. – 2007. – № 6. – С. 82 – 89.
4. Кокорська О.І. Політична культура : теоретико-методологічні проблеми / О.І. Кокорська, В.Ф. Кокорський // Політична культура : теорія, проблеми, перспективи. – К. : Видавець ПАРАПАН, 2004. – С. 7 – 15.
5. Хоменко М. Образ політичного лідера в уявленні студентів / Марина Хоменко // Соціальна психологія. – 2004. – № 1. – С. 46 – 53.